

מוזנחים בקצות הארץ

:: עמית הרפז

האתוס הציוני וחשיבה
שטחית הביאו עמם את
הגישה כי הפיתרון לפיתוח
הפריפריה הוא הגדלת מספר
התושבים בה.

פיתוח הפריפריה בישראל
וסגירת פערים בינה לבין
המרכז הן מטרות נכונות,
שיכפול המרכז בפריפריה
היא טעות.

הומנית/דמוקרטית. התוצאה של נסיון זה הוא שהרוב הערבי נותר בעינו ולעומת זאת המצב הסביבתי הורע. אפשר לומר שבדילמת משפט שלמה, המדינה הישראלית בחרה בפתרון שמשון: יחרב האזור על תושביו היהודים והערבים גם יחד. נושא המדיניות כלפי ערביי ישראל גדול מדי, לכן לא אתיחס אליו להוציא העובדה שניתן לנקוט מדיניות אחרת.

איכות הסביבה - יש למצוא דרכים מודרניות לטיפול בשפכים ואשפה. הצפון בכלל והגליל בפרט צריך להיות חלוק בקנה מידה ארצי בטיפול בבעיות אלו. ראוי לו שנאמץ גישות צפון אירופיות כאשר אנחנו מטפלים באיכות הסביבה משום שרק סביבה יפה תבטיח את המשך פיתוח התיירות ואת העתיד הכלכלי.

פער ההכנסות בין תושבי הצפון לתושבי המרכז אינו מאפשר הקמה ותחזוקה של מערכות כאלו על גבם של התושבים המקומיים. לצורך טיפול נכון יש להקצות תקציבי מדינה שישקפו נכונה את העניין שמגלים הישראלים כולם בנופי הצפון.

הפריפריה הישראלית מתרחקת מהמרכז, בתהליך מהופך להתפתחות הטכנולוגיה. שנים של הזנחה והשקעות שגויות ממקמות אותה בתחתית הסולם הכלכלי, כאשר 70% מהרשויות העניות במדינה נמצאות בפריפריה ו-7 מתוך 9 הרשויות הכי עניות נמצאות בדרום.

תפיסה של פיזור אוכלוסיה היתה ועודנה דומיננטית בכל ממשלות ישראל מאז הממשלה הראשונה. האתוס הציוני וחשיבה שטחית הביאו עמם את הגישה כי הפיתרון לפיתוח הפריפריה הוא הגדלת מספר התושבים בה. תושבי הפריפריה שהיוו 19% עם הקמת המדינה הגיעו ל - 31% ב-2006, אבל המרחק הכלכלי רק התעצם. מדובר בהצלחה של אמצעי ללא השגת המטרה.

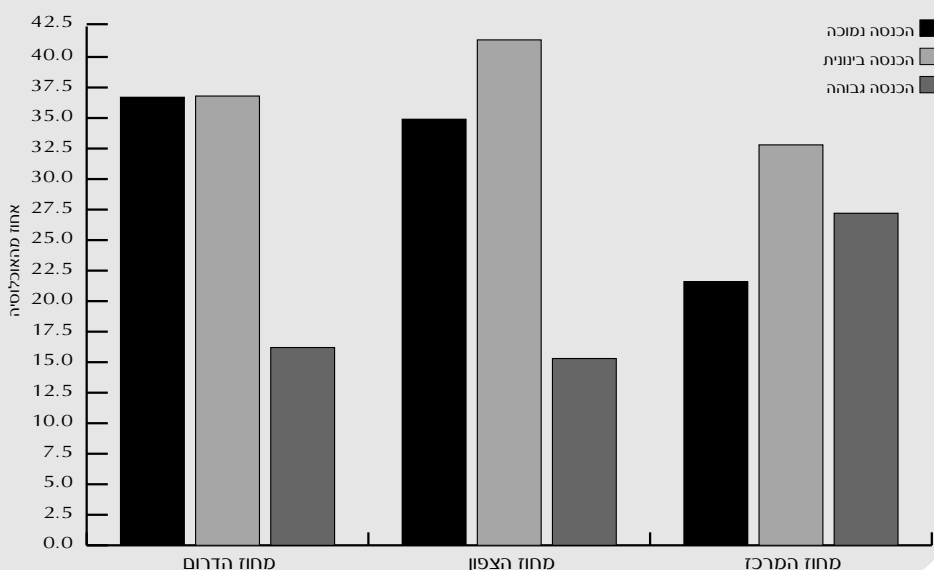
פיתוח הפריפריה בישראל וסגירת פערים בינה לבין המרכז הן מטרות נכונות, שיכפול המרכז בפריפריה היא טעות. הפריפריה צריכה חיזוק ושיפור של היתרונות היחסיים שלה. הקמת מערכות מקבילות למערכות שישנן במרכז, משמעה ביזבוז משאבים, פגיעה במרקם החיים הפריפרי, וכשלון יישומי ודאי. כפי שראינו גם הגדלת מספר התושבים לא יכולה לשפר את מצבם.

פיתוח הצפון שונה מפיתוח הנגב, משום שהנתונים הבסיסיים שונים. לכל מקום יש פוטנציאל שונה וצרכים שונים. המשותף לכולם הוא הצורך בפיתוח תוך מתן תשובות ספציפיות.

הפריפריה בצפון

פיתוח הצפון וסגירת הפערים בינו לבין המרכז, צריך שיהיה מוכוון - שיכלול והדגשה של יתרונות הצפון על פני המרכז. הצפון בורך בנופים, אתרים הסטוריים ודתיים, אתרי קיט ובילוי משפחתי, כמו גם קרקע פוריה ומים. טיפוח ושימור יתרונות אלו חיוני. יהוד הגליל הוא נסיון מעניין מבחינה אקולוגית ומפלה מבחינה

חלוקת הכנסה

שתיפתח לפניהם אפשרות תעסוקה בחקלאות בשכר כפול משכר המינימום, יביאו לתחום חשיבה רעננה ויוכלו לממן את לימודיהם בכבוד.

תחבורה - צפיפות כלי הרכב לק"מ כביש בישראל היא הגבוהה בעולם, פי שבע מהמקובל באירופה. מספר כלי הרכב לנפש הוא הנמוך בעולם המתועש, כחצי מהמקובל באירופה. לאור זאת, ברור שסלילת כבישים חדשים בצפון תפגע בנוף ולא תוכל לספק את הצורך בניידות בין המרכז לגליל. יש לקדם בניית מסילת רכבת - ציבורית - זולה ומסובסדת, שתיבנה תוך התחשבות עילאית בסביבה. רק רכבת כזאת תיתן תשובה לשינוע תוצרת, ציוד ואנשים בין המרכז לגליל.

חינוך ותרבות - בימים אלו, כאשר ההוצאה הפרטית על חינוך נמצאת במגמת עליה וההוצאה הממשלתית לתלמיד בירידה, ברור שהגליל והנגב לא רק שאינם יכולים לסגור פערים בינם לבין המרכז, אלא שפערים אלו גדלים בקצב שמתגבר כל שנה. צריך להפוך כיוון. יש להשקיע השקעה ממשלתית מסיבית בחינוך הפריפריאלי. ראשית יש להשקיע בסביבת החינוך, יש לבנות כיתות ובתי ספר, ובכך להקטין את הצפיפות בכיתות עד לסטנדרט הקובני של 25 ילדים בכיתה. יש לחפש ולמצוא דרכים למשוך כוחות הוראה משובחים אל הפריפריה. שכר המורים בפריפריה צריך שיהיה גבוה בהרבה משכרם במרכז. יש למצוא דרכים לאפשר למורים באזור קריירה שניה, אחרי שמלאה סאתם והם פורשים מהמקצוע.

מיכללות הפריפריה דוגמת ספיר ותל-חי, ראוי שיקבלו תקציבים מתוגברים שיאפשרו להם מחקר והתפתחות לכיוון אוניברסיטאי. הפריפריה, מטבע הדברים, זוכה ליותר "סוגה עילית" בטלוויזיה ובפחות תרבות. יש לספק סל תרבות זול ומגוון במטרה להגיע לכל תושב. **בריאות** - אין זה סוד שאיכות הבריאות ואורך החיים בפריפריה נמוכים משמעותית מאשר במרכז. עובדה זאת דורשת שידרוג מסיבי של התנאים הפיסיים. יש להכפיל את גודל בתי החולים, להעמיד לרשותם את מיטב הציוד ולתגמל רופאים טובים כך שירצו לבוא לפריפריה. שיתוף בין מוסדות אקדמיים בפריפריה לבין בתי החולים יאפשר הקמת גוף ידע מקומי ושידרוג אמיתי של המערכת. לא עוד העתקה וחיקוי של המרכז כי אם הליכה כתף אל כתף לטובת תושבי הפריפריה וכל הישראלים.

סיכום צפוני - יש בארצות העולם מספר אזורים המשמשים כאזור מפלט תיירותי לתושבי אותה ארץ. הדוגמאות הבולטות הן לייקדיסטריקט בבריטניה ומרגלות האלפים בגרמניה. בשני

צריך להניע מהלך שיביא להפרדת אשפה ברמת התושב ומיחזור מקומי שלה. חלק מהמיחזור יעשה במפעלים שיספקו פרנסה לתושבי האזור. יש להבטיח כי טיהור השפכים יתבצע ברמה הכי גבוהה ובעיות תקציביות ברמה המוניציפלית לא ישפיעו על תפקוד המערכת. הטרמינולוגיה צריכה להיות אידאולוגית עם שאיפה לאוטופיה. היא צריכה לשלוט באזור ולחול על כל התושבים: ערבים ויהודים, נשים וגברים. מערכות תשתית לא נועדו להרוויח כסף, הן נועדו (מטבען) לתת בסיס לקיום.

שמירת יפי הנוף - בכדי לטפח תחום זה יש להטמיע אותו בתוך שיקולי הפיתוח. כאשר מתכננים כביש ראשי, דוגמת כביש 90, או מסילת רכבת שתקצר את המרחק למרכז, יש הכרח לקחת בחשבון שהפגיעה הנופית פירושה אובדן אטרקטיביות ופגיעה בעתיד התיירותי. בכדי לשמור על הנוף, בניית תשתיות בצפון חייבת להיות אסתטית. הצפון זקוק בעיקר לשיפור ברמת החיים ובאיכות חיי התושבים עד לרמה המקובלת במרכז. הוא אינו זקוק לבניה מסיבית שתבוא על חשבון שטחים פתוחים ותיירות.

חקלאות - בעולם החקלאות המודרנית, אנחנו יודעים לייצר יותר עם יותר אוטומציה ופחות ידיים עובדות. עכשיו כאשר יש לנו עודפי תוצרת ועודפי ידיים עובדות (אבטלה) יש לשפר את איכות התוצרת. שיפור כזה ניתן להשיג על ידי חקלאות בת-קיימא, באמצעות שימוש פוחת בחומרי הדברה וטיפוח תוצרת בעלת טעם משובח. שינוי כיוון כזה בחקלאות יביא ליצירת מקומות עבודה חדשים שדרושים מאוד בגליל. באירופה משתמשים בחקלאות כמשמרת ומטפחת סביבה וטבע, ולכך עלינו לשאוף. בכדי להגשים את החזון הזה נדרשת השקעה ממלכתית במחקר ופיתוח. יש גם לכוון כוח אדם צעיר לחקלאות, ע"י השתתפות המדינה בעלות העסקה. צעירים לפני לימודים גבוהים,

פיתוח הצפון שונה מפיתוח הנגב, משום שהנתונים הבסיסיים שונים. לכל מקום יש פוטנציאל שונה וצרכים שונים. המשותף לכולם הוא הצורך בפיתוח תוך מתן תשובות ספציפיות.

פיתוח הצפון וסגירת הפערים בינו לבין המרכז, צריך שיהיה מוכוון - שיכלול והדגשה של יתרונות הצפון על פני המרכז.

המהלך העיקרי לקידום
הפריפריה בדרום הוא פיתוח
המטרופולין בנגב.

בישובים כמו ירוחם,
דימונה ומצפה-רמון חיים
אנשים שרוצים להיות בהם
ואנשים שלא. צריך לספק
אלטרנטיבות של תעסוקה
ומגורים, כך שתישאר בהם
אוכלוסיה שבחרה במקום.

הבדואים הפכו תוך שנים
מעטות לבעיה חברתית
קשה בדרום, זה נובע
מגירוש מסיבי מאזורי מחיה
היסטוריים והפליה קשה.

מים, מטעי זיתים, שטחים לעיבוד ועוד. במקום
בו נכשלו הטורקים וקודמיהם הוא הצליח. הקמת
ישובים כפריים לבדואים, תוך השקעה מסיבית
בהשכלת נשים וסבסוד תעסוקה ברמת המפעל
וברמת השכר היא צעד מתבקש. הבדואים הפכו
תוך שנים מעטות לבעיה חברתית קשה בדרום,
זה נובע מגירוש מסיבי מאזורי מחיה היסטוריים
והפליה קשה. בשביל הבדואי הממוצע כל פקח
שמירת טבע הוא הממשלה. הסיכוי שלו לחוות
חוויה חיובית במפגש עם השלטונות שואף לאפס.
הוא הולך ברגל לבית ספר, נושם אוויר מזוהם,
מופלה בטיפול רפואי וחסר סיכויי תעסוקה. אין לו
ידע ויכולת להתמודד עם בירוקרטיה פשוטה והוא
רואה בה (בצדק) חלק מהמסע הממשלתי נגדו.

ערי פיתוח - חלק מהבעיה של ערי פיתוח
בפריפריה כולה היא חוסר יכולת ניהול.
בשנים האחרונות אנו רואים שיכולת הניהול
הציבורית הישראלית, כפי שהיא באה לביטוי
בממשלות השונות, נמוכה מאוד. רמת הניהול
בפריפריה אפילו נמוכה יותר. יש ליצור מאגר
מלווים ויועצים שיוכלו לסייע למועצות ועיריות
בפריפריה בניהול עניניהן. מינוי ועדות קראות
איננו פיתרון טוב וגם לא דמוקרטי. גם כאן יש
לזכור כי הפרדיגמה הישראלית, כאילו ישוב
שאיננו צומח גווע, מוטעה. זאת טענה מופרכת
מעיקרה, שמקורה בהשקפה ארכאית שהחלה
במאה ה-19 דרך ראשית הציונות ושרידיה
עדיין נמצאים איתנו. די אם נבדוק ערים בעולם
המפותח (יש דוגמאות מכאן ועד אוסלו). ברור
שישוב שמנוהל בצורה גרועה מתנוון, זה רק
מדגיש את הצורך הגדול בהשקעה של המדינה
בשילטון המקומי ובהכשרת אנשיו.

בישובים כמו ירוחם, דימונה ומצפה-רמון חיים
אנשים שרוצים להיות בהם ואנשים שלא. צריך
לספק אלטרנטיבות של תעסוקה ומגורים, כך
שתישאר בהם אוכלוסיה שבחרה במקום, זה
צעד ראשון לחיזוק החברה המקומית. גם כאן
נכשל הניסיון לפתור בעיות באמצעות הגדלת
מספר התושבים מלאכותית. ישוב שחלק גדול
מתושביו רוצה לעזוב לא יכול להתבסס.

סיכום

אפשר לנסות להשתזף באנטארקטיקה אבל עדיף
בים המלח. אפשר להקים את הרצליה בשדרות אבל
זה לא יביא את הים. אפשר לחרב את הפריפריה
בניסיון לבנות בה מרכז, אבל יותר קל לחכות
לחיבאללה. אפשר לחכות לגודו, למשיח, ליד
הנעלמה, אבל עדיף לקחת את הדברים לידיים
ולחזק את הפריפריה איפה שצריך.

המקומות נשמרת מסגרת הבינוי הקיימת ונשמר
אופי המקום להוציא דגש על שירותי תיירות.
לדעתי יש להחליט כי הגליל מנצרת צפונה הוא
איזור כזה. אם הדבר לא יעשה בשנים הקרובות
לא יהיה מה לשמר והיכן לטייל.

הפריפריה בדרום

באר-שבע - המהלך העיקרי לקידום הפריפריה
בדרום הוא פיתוח המטרופולין בנגב. כיום
סובלת העיר מתשתית מיושנת, מערכת הסעה
שנפגעה מהפרטה, בית חולים צפוף מאוד ותיכון
פיסי הדורש שיפורים ועדכונים. **באר-שבע**
היא עיר מדברית וצריכה תכנון פיסי מתאים,
אי אפשר לבנות בה כאילו היא רמת-גן. צריך
לעצור את הנטייה של השנים האחרונות לספק
פיתרונות דיור לשכבות העשירות בערי-השינה
סביב באר-שבע. מקומות כמו מיתר, עומר וכו'
מחלישים את העיר ופוגעים בפריפריה הדרומית.
צריך להקים בבאר-שבע מערכת היסע המונית
שתתבסס על רכבת תחתית. מערכות שירותים
ציבוריות כמו בית משפט, בית חולים, בתי
ספר, וכו' דורשות הגדלה בכדי להגיע לרמת
שירות גבוהה ואטרקטיבית. שירותי הממשלה
צריכים להיות בסיס כלכלי תעסוקתי. הממשלה
צריכה לשאוף לספק תעסוקה בשכר ממוצע
ומעלה למספר גדול של תושבים מקומיים,
כפי שנעשה בשטחים הכבושים. שכבה עבה
של עובדים בשכר הממוצע תשאף לשיפורים
שיציעו את העיר למקום טוב יותר.

אשדוד - הדברים שנאמרו לגבי באר-שבע
נכונים ברובם גם כאן. בית החולים שמשרד
האוצר מעכב כבר שנים צריך שייבנה במהרה.
הנטייה להעביר לדרום תעשיות עתירות זיהום
וסכנה סביבתית שגויה. באשדוד, בבאר-שבע
ובחיפה נמצאים מפעלים שדורשים פיקוח מחמיר
ולפעמים גם סגירה. כמו בצפון, גם בדרום
הסיכוי של תושב לראות תערוכה של אומנות
פלסטית או הצגה איכותית נמוך. את התרבות
הזאת יש לספק בשפע מסודר ומסובסד.

טבע ונוף - בדרום הארץ נמצאים כמה
מאזורי הטבע המיוחדים והיפים של ישראל.
הם צריכים שמירה, הגנה ותיור.

בדואים - במלחמה נגד אזרחים ישראלים ממוצא
בדואי ע"י פגיעה בגידולים, באורח החיים, דחיקה
לאיזורים מורעלים כמו רמת חובב ועוד נכשלנו.
ככול שעניינו אותם כך "גדלו ופרצו". זה הזמן
להחליף דיסקט. כדאי ללמוד מהמדיניות של מושל
סיני בתקופה הבריטית ג'רוויס. במקום להלחם
בבדואים הוא הציע להם תנאי מחיה הולמים:

עמית הרפז

הוא חבר יסו"ד,
חבר במועצה
מקומית ובוועדה
לאיכות הסביבה
של ראש-פינה.

amitharp@gmail.com